

9. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навчальний посібник / За ред. В. Ліпкана. – К.: КНТ, 2007. – 884 с.
10. Петков С. Ефективний менеджмент в органах внутрішніх справ: монографія. / С. Петков. – Сімферополь: Таврія, 2004. – 564 с.
11. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України. – [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 28 липня 1994 р. № // Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
12. Деякі питання діяльності патрульної служби Міністерства внутрішніх справ у сфері безпеки дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 р. № 476 // Урядовий кур'єр від 10.07.2015 р. – 2015. – № 123; Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейських матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 07 листоп. 2015 р. № 1395 / Офіційний вісник України від 13.11.2015. – 2015 р. – № 88. – С. 176. – Ст. 2964. – Код акту 79337/2015.
13. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1248.
14. Бесчастний В. Імідж як складова успіху правоохоронця: до постановки проблеми / В. Бесчастний, О. Тимченко // Віче. – 2014. – № 2. – С. 4–8.
15. Інформація про результати роботи підрозділів поліції ГУНП у Харківській області за 2015 рік. – [Електронний ресурс] / ВК ГУНП у Харківській області // Режим доступу: <http://www.hk.npu.gov.ua/uk/publish/article/192220>.

УДК 342.1

СТРІЛЬЧЕНКО Є.В.

КОРУПЦІЯ, КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ ТА КОРУПЦІЙНІ ВІДНОСИНИ

У статті розглядаються загальнотеоретичні підходи до визначення корупції, корупційних діянь і корупційних відносин та пропонується на їх основі власний погляд на цю проблему.

Ключові слова: *корупція, корупційні діяння, корупційні відносини, правопорушення, злочини.*

В статье рассматриваются общетеоретические подходы к определению коррупции, коррупционных деяний и коррупционных отношений и предлагается на их основе собственный взгляд на эту проблему.

Ключевые слова: *коррупция, коррупционные деяния, коррупционные отношения, правонарушения, преступления.*

This article discusses general theoretical approaches to the definition of corruption, corruption and corruption relations and offers based on their own view of the problem.

Key words: *corruption, corruption deeds, corrupt relationships, offense, crimes.*

Вступ. Розпочати аналіз цієї проблеми варто зі звернення до етимології самого слова. Дослідники виділяють декілька варіантів походження терміна «корупція». Одні вважають, що він походить від сполучення латинських слів «corrupti» (декілька учасників зобов'язальних відносин із приводу одного предмета) та «gimpre» (ламати, пошкоджувати, порушувати, скасовувати). У результаті утворився самостійний термін «corruptum», який передбачає участь у діяльності декількох осіб, метою яких є «гальмування» нормального ходу судового процесу або процесу управління справами суспільства [1].

Постановка завдання. Метою статті є здійснення правового аналізу понять «корупція», «корупційні діяння» та «корупційні відносини».

© СТІЛЬЧЕНКО Є.В. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права (Вінницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом), адвокат

Результати дослідження. Іноді аналізований термін пов'язують також із латинським словом «*corruptio*», що тлумачиться як «підкуп, продажність громадських і політичних діячів, посадових осіб» [2].

Приблизно таке ж розуміння цього поняття наводить С.І. Ожегов: «Корупція – підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів». Крім підкупу й продажності, енциклопедичні словники тлумачать латинське слово «*corruptio*» також як «псування» і «розбещування». Останнє, як уже зазначалося, підкреслює глибинний аспект корупції як соціального явища, що свідчить про розбещення певних посадових осіб державних органів владою та розкладання системи державної влади [3, с. 31].

Авторитетний юридичний словник Г. Блека визначає корупцію таким чином: «Діяння, яке вчинюється з наміром надати деякі переваги, не сумісні з офіційними обов'язками посадової особи й правами інших осіб; діяння посадової особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, які суперечать обов'язкам і правам інших осіб» [4].

Деякі енциклопедичні видання пояснюють корупцію як процес, пов'язаний із прямим використанням посадовою особою прав (повноважень), наданих їй посадою, з метою особистого збагачення, включаючи в цей процес підкуп чиновників і громадсько-політичних діячів, дачу хабарів тощо [5].

Як злочинну діяльність у сфері політики чи державного управління, що полягає у використанні посадовими особами наданих їм прав і владних можливостей із метою особистого збагачення, пропонує розглядати корупцію М.Ю. Тихомиров. До найбільш типових проявів корупції він відносить підкуп чиновників і громадсько-політичних діячів, хабарництво за законне чи незаконне надання благ і переваг, протекціонізм (висування працівників за ознаками родичання, земляцтва, особистої відданості й приятельських стосунків). З огляду на вживання в пропонованій дефініції поняття «корупція» словосполучення «злочинна діяльність» автор відносить до корупції лише кримінально карані діяння. Приблизно такої ж позиції щодо розуміння поняття «корупція» дотримуються значна частина авторів інших юридичних енциклопедичних видань [8].

В окремих енциклопедичних працях корупція відверто називається конкретним злочином, який полягає в прямому використанні посадовою особою прав, пов'язаних із її посадою, з метою особистого збагачення.

Таким чином, енциклопедичні визначення, які повинні характеризуватись чіткістю, точністю, лаконічністю й однозначністю дефініцій, не надають виразне та однозначне розуміння поняття «корупція» з юридичної позиції.

Варто зауважити, що абсолютна більшість енциклопедій і словників радянської доби, які дають тлумачення терміна «корупція», спеціально підкреслюють, що корупція як явище характерне для буржуазної держави й суспільства, де має місце експлуатація людини людиною, де державний апарат перебуває в підпорядкуванні монополій, де для цього закладені умови в самій економічній і політичній системі капіталістичного суспільства.

Аналіз вживання терміна «корупція» в юридичній літературі свідчить про те, що вченими висловлюється надзвичайно широке розмаїття думок щодо розуміння суті цього явища. При цьому інколи наводяться не лише надзвичайно загальні, нечіткі формулювання, а й такі, що виключають одне одного. Як справедливо зауважує російський дослідник О.І. Мізерій, існує багато різних визначень поняття «корупція», проте повної ясності й правової точності щодо нього донині немає [7].

Найчастіше під корупцією пропонують розуміти підкуп і продажність посадових осіб, що відображається кримінально-правовим поняттям «хабарництво». Однак і при цьому існують різні підходи. Одні автори вважають, що корупцією охоплюється будь-яке отримання хабара, інші ж (наприклад, П.М. Панченко) розглядають корупцію як систему систематично скоюваного організованого хабарництва [9].

Дехто з дослідників стверджує, що хабарництво лише набуло рис такого антисоціального явища, як корупція.

Деякі автори вважають помилковим зведення корупції до хабарництва. Так, на думку В.С. Лукомського, підкуп посадових осіб (хабарництво) є лише однією зі складових частин корупції. А.А. Аслаханов визнає хабарництво одним із найбільш поширених і небезпечних видів корупції. При цьому він зазначає, що хабарництво не завжди виступає як вид кримінально караної корумпованої поведінки, оскільки корупція – це насамперед «хвороба» державного чиновницького апарату. У такому розумінні корупція – це акт правопорушення з боку державних службовців. П.С. Матишевський, характеризуючи хабарництво, вважає, що воно є «складником корумпованості багатьох ланок державного апарату» [8].

Поряд із використанням влади або посадових повноважень корупцією визнається використання авторитету посади та пов'язаних із нею можливостей; однак задоволення інтересів третіх осіб шляхом неправомірного використання офіційних повноважень, авторитету влади та інших можливостей, які надає посадовій особі її посада, являє собою корупцію лише тоді, коли такі інтереси є груповими. Отже, згідно з таким підходом задоволення однією особою інтересу іншої особи не є корупцією.

Вважаємо такий підхід необґрунтованим, оскільки кількість осіб, інтереси яких задовольняються в результаті дій посадової особи, не має суттєвого значення для визнання цих дій корупційними. Головне, як уже зазначалося, що при цьому приватним інтересам необґрунтовано надається перевага над інтересами суспільства або держави.

Корупція розглядається також як елемент (ознака) або різновид організованої злочинності. На відміну від вищевикладених підходів, прибічниками цієї позиції корупція розглядається не як самостійне явище, а зводиться до структурного елемента, системоутворюючої ознаки чи різновиду організованої злочинності. Корупційними проявами можуть визнаватися хабарництво, інші посадові зловживання, проте лише в межах організованої злочинності.

Визначення поняття корупції обмежується загальними ознаками та характеризується відсутністю чітких формулювань, які дали б змогу виділити суттєві ознаки цієї правової категорії. Це, наприклад, визначення корупції як акту правопорушення державних службовців або як системи відповідних відносин між певними посадовими особами та кримінальним середовищем на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним і суспільним інтересам тощо.

У наведених позиціях відображено доктринальне розуміння корупції як правової категорії, і воно лише з одного боку характеризує це поняття. Щоб з'ясувати інші підходи до визначення цього поняття, необхідно розглянути розуміння корупції, яке має місце на законодавчому рівні, у документах міжнародно-правового характеру, правоохоронній діяльності, а також у свідомості пересічних громадян.

Таким чином, корупція зводилась до конкретного суспільно небезпечного діяння (злочину), а точніше до посадового зловживання, яке мало корисливий характер, було спрямоване на збагачення або протиправне отримання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах.

Основною формальною особливістю такого визначення поняття «корупція» є те, що воно має нормативно-правовий характер. Що стосується суті самої корупції, то її формує низка моментів: по-перше, корупція розглядається як діяльність; по-друге, така діяльність пов'язується з протиправним використанням службових повноважень; по-третє, сфера цієї діяльності обмежується сферою державного управління; по-четверте, її зумовлює чітко визначена корислива (матеріальна) спрямованість. За формою прояву вона схожа на одержання хабара, зловживання владою або посадовим становищем, хоч і не тотожна їм.

На законодавчому визначенні поняття «корупція» особливо наполягали керівники правоохоронних органів, які вбачали у відсутності такого визначення основну правову перешкоду ефективній протидії корупції. І хоча для більшості фахівців, які працювали в робочій групі з підготовки відповідних законопроектів, необхідність законодавчого визначення цього поняття викликала великі сумніви, у результаті багатьох дискусій, у тому числі й на засіданні парламентської Комісії з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, було прийнято компромісне рішення – дати загальне визначення поняття «корупція» та сформулювати основні види корупційних діянь, що знайшло відображення в ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Таким чином, вказане законодавче визначення поняття «корупція» – це результат певного компромісу, який за умов прийняття цього закону (політичних, організаційних, стану вітчизняних наукових досліджень у сфері протидії корупції), напевно, не міг мати принципово інший рівень досконалості. Однак, незважаючи на власну недосконалість, це визначення все-таки зіграло певну позитивну роль у загальному розумінні поняття «корупція».

Проте таке визначення аналізованого терміна не можна назвати вдалим. По-перше, тавтологією є спроба визначити корупцію як «сукупність діянь, пов'язаних із корупцією». По-друге, у пропонуваній дефініції йдеться про неправомірне використання посадовою чи службовою особою, уповноваженою на виконання функцій держави, свого посадового або службового становища «в особистих корисливих цілях, з метою отримання матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг». Уточнення про спеціальну мету неправомірного використання посадового становища є зайвим, оскільки його зміст свідчить про корисливий характер діянь правопорушника, на що окремо вказано у визначенні аналізованого поняття. По-третє, зайвою є також вказівка на несумісність із правовим порядком в Україні діянь правопорушника, оскільки перед цим уже зазначено про неправомірність діянь, які у своїй сукупності утворюють корупцію. Власне кажучи, неправомірність діянь і є їх несумісністю з правовим порядком в Україні.

Це визначення відрізняється від передбаченого в законі та пропонуваного попереднім проектом низкою суттєвих моментів, насамперед тим, що корупцією пропонується визнавати отримання вигоди не лише матеріального, а й нематеріального характеру. Таким чином, кардинально змінюється принциповий підхід до розуміння сутності корупції – визнається, що «продажність» представника влади може мати також нематеріальний характер [4]. Крім того, наведене визначення базується на зовсім іншому розумінні суб'єкта корупції: до кола суб'єктів пропонується віднести не лише державних службовців, депутатів, посадових осіб державних органів, а й посадових осіб та інших службовців державних підприємств, установ, організацій та об'єктів комунальної власності, які не мають статусу державного службовця, кандидатів у депутати та на інші виборні посади, деякі інші категорії осіб.

Отже, зазначені положення суттєво розширюють коло корупційних правопорушень та осіб, які потенційно можуть стати їх суб'єктами. Як і попередньому, цьому визначенню властиві певні недоліки.

По-перше, корупцією визнається одержання особою, уповноваженою на виконання державних функцій, чи прирівняною до неї особою вигоди не лише матеріального, а й нематеріального характеру. Загалом поділяючи такий підхід (для визнання діяння корупційним не важливо, яку саме вигоду отримує суб'єкт від зловживання своїм службовим становищем), вважаємо, що в конкретному випадку зазначене положення застосовано необґрунтовано.

По-друге, вказівка на використання зазначеною особою свого посадового становища як ознаку корупції є зайвою, оскільки це охоплюється більш широким поняттям «у зв'язку з виконанням наданих їй повноважень».

З огляду на проведений аналіз до корупційних діянь можна віднести такі діяння:

а) незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою за їх фактичну (дійсну) вартість;

б) одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

Подарунок (винагорода), отриманий зазначеними особами за обставин, передбачених пунктом «а», у тому числі такий, що надійшов без їх відома, а також вартість незаконно одержаних послуг підлягають стягненню (відшкодуванню) у дохід держави.

Висновки. Таким чином, поняття «корупційний злочин» – це поняття конвенційне, тобто таке, що має відповідний нормативно-правовий зміст. Як і термін «корупційне правопорушення», воно вживається в такому міжнародному документі, як Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію, прийнята 4 листопада 1998 р. в м. Страсбурзі та відкрита для підписання 1999 р.

Таким чином, аналізоване поняття є загальновизнаним у міжнародному праві, що дає можливість, по-перше, стверджувати про виділення такої групи злочинів загалом, а по-друге, використовувати згаданий термін для потреб національного права.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. – Т. 3. – 2001. – 790 с.
2. Политическая энциклопедия : в 2 т. / науч. ред. Г.Ю. Семигин. – М. : Мысль, 1999– . – Т. 1 : А – М. – 1999. – 751 с.
3. Стеценко С.Г. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії : [монографія] / С.Г. Стеценко, О.В. Ткаченко. – К. : Алеута ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2008. – 168 с.
4. Порта Д. дела. Брудні обрядки: учасники, ресурси та механізм політичної корупції / Д. дела Порте, А. Ванучі. – пер. з англ. – К. : К.І.С., 2006. – 302 с.
5. Білозерська Т.О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції / Т.О. Білозерська // Форум права. – 2007. – № 2. – С. 11–19.
6. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління / В.Я. Малиновський. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 254 с.
7. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – К., 2011. – 47 с.
8. Реформування органів внутрішніх справ у відповідності до європейських стандартів : зб. матер. – К., 2012. – 141 с.
9. Алфьоров С.М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.М. Алфьоров. – Х., 2011. – 38 с.
10. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.